

En uforløst længsel efter afklaring – ”Elendigheden” af Andrzej Tichý

At slå Andrzej Tichýs ”Elendigheden” op på første side er lidt som at stige på en bus i Mumbais myldretid, men kun hvis chaufføren er en sadist med uindfriede racerførerdrømme, og alle sæderne er taget af folk, der stirrer på dig, som om du har noget i panden. Det er en oplevelse. Den er ikke særligt behagelig, men den er noget særligt. Det er den slags oplevelse, der snegler sig igennem fordøjelsessystemet som et stykke tyggegummi med modhager, og den slags oplevelse som munden, der uvægerligt føler sig taget for fuld, ikke kan tie stille om, så snart den kommer hjem – hvilket dog sandsynligvis er ret hurtigt. Den svensk-tjekkisk-polske Tichýs nyeste roman fra 2016 (oversat til dansk og udgivet af Basilisk i 2022) er nemlig en roman i den kategori, som anmeldere godt kan lide at sige, at læsere vil grovæde, så snart de er begyndt. Cover-to-cover. Ét sejt træk. En enkelt eftermiddag, der forhåbentlig ikke er overskyet. Det skyldes ikke kun bogens beskedne længde på 155 sider, men også at ”Elendighedens” univers, præcis ligesom det der sted, vi sender toptrænede mennesker i rumdragter op til, slet og ret er et barskt sted at være. Her er det umuligt at trække vejret, og man bliver kastet rundt af g-krafter, der får mellemgulvet til at jamre sig. Læseren vil fornemme et skyldigt, presserende behov for at få sanseindtrykket overstået. En længsel efter afklaring. En mening med galskaben. Lange, forvirrede associationsmønstre, minder, der avler minder, der avler minder, akut mangel på punktummer og en udtalt lyrisk ”stream of consciousness”-stil karakteriserer fortælleren Codys indre virkelighed, imens han forsøger at forlige den med sine omgivelser.

Cody er en cellist, der er på vej fra Malmø til København med sit orkester for at høre en klassisk koncert i Vor Frue Kirke. Men Cody er også et produkt af sin udsatte opvækst, sine skamfulde emigrantforældre, sin mestendels utidigt afdøde omgangskreds, og sin turbulente fortid i, hvad der virker som absolut alle Nord- og Centraleuropas farligste ghettoer og undergrundssamfund. De syrede, sammensmeltede, angstprægede tilbageblik venter rundt om hvert af Malmøs gadehjørner, imens Cody på overfladen forsøger at holde en prætentios samtale om symfonier og skalaer kørende med karaktererne "guitaristen" og "komponisten". Desuden er det hverken tydeligt for læseren eller fortælleren, hvem Codys indre stemme taler til eller som. En erindret karakters fortælling kan glide umærkeligt over i fortællerens egen. Ofte vil læserhenvendelser udvikle sig til reelle råb om hjælp. Overgange mellem tanke og tale, ydre og indre dialog, feberdrøm og virkelighed, nutid og datid, bliver aldrig eksplicit angivet i hverken sproget eller tegnsætningen på siderne, der alle præsenteres som solide betonmure af uendelige sætninger med snorlige marginer.

Her er ingen kære mor, og stilen resulterer i en hæsblæsende læseoplevelse, der efterlader gæster i Tichýs forlystelsespark desperate efter noget at holde fast i. Noget konkret. Noget realplan. En af de der grå gummigalger, som hænger fra bussens loft. En planet eller en måne, som man kan lande sin rumraket på. Dette leverer forfatteren heldigvis om end mådeholdent i form af rammefortællingen om turen fra Malmø til København, der består af små, præcise, overlappende bidder af sparsom narrativ fremdrift. Rammefortællingen beror på gentagelser, beskrivelser af voksblomster, elementer af småsnak. De føles alle kærkomne, og de udgør de vandposter i vejsiden, som er nødvendige for, at vi kan følge med på bagagebæreren af Tichýs makabre tour de force. Gentagelserne af rammens handlingsforløb og motiver synes at falde med en enormt smuk, næsten poetisk pondus, når fortælleren ordret og uden at blinke, gang på gang forklarer hvordan han skal til koncert i Vor Frue Kirke, næsten som en påmindelse til sig selv mere end nogen andre. Selvom den enkelte sætning, det enkelte afsnit, eller sågar et helt kapitel kan virke fuldkommen uoverskueligt, til tider faktisk uforståeligt i sin meget umiddelbare tankestrømsstil, så fremstår værket som helhed enormt velkomponeret grundet rammefortællingens repetitive natur som nødvendigt modspil til den indre monologs vildskab. Dette understreges af en syret, kompositorisk

cirkelbevægelse mod værkets slutning, der binder sløjfen om den gave, det er at læse "Elendigheden", samt den gave, det er at være færdig med at læse "Elendigheden".

På den måde fungerer værket næsten ligesom den type performancekunst, som altid var et friskt indslag til talentshows og morgenprogrammer for nogle år tilbage, hvor en maler lynhurtigt klatter tilsyneladende vilkårlige pletter sammen til en grim krusedulle. Publikum undrer sig og griner lidt medlidende, men så vender kunstnerens smørrede smil pludselig lærredet på hovedet, og der skinner jo minsandten en fotorealistisk gengivelse af Kronprins Frederik. "Elendigheden" gør noget lignende. Forskellen er bare, at når Tichý vender lærredet på hovedet, forestiller malingen stadig ikke en skid. Det var blot bevægelsen, der var pointen - undergravelsen af de forventninger, som publikum ikke engang vidste, at de havde. For trods visse af værkets karakterers ihærdige forsøg kan intet hurtigt snuptag få elendigheden til at forsvinde. Vender man den om, får man bare mere elendighed. Den afklaring eller lindrende katarsis som læseren så desperat har søgt hele værket igennem, kommer derfor kun i form af en meget bevidst slags ikke-afklaring. Tichý nægter at give elendigheden en æggende, vækkende eller dækkende overskrift. Han nægter at definere den, tæmme den, romantisere den eller forsøge at fordrive den - alle sammen tilgange til den elendighed, der trives på bunden af samfundet, som værket synes at kommunikere, at der hidtil har været rigelig af fra toppen af samfundets side. I stedet lader Tichý blot elendigheden være altopslugende. Han viser os yin uden yang. Her er ikke noget med at solskinsdagene kun er smukke, fordi regnvejret eksisterer. Her er kun regnvejr. Lær det.

Når også rammefortællingens åndehul undervejs forfalder til tragedie og ultimativt sammensmeltes med Codys tilbageblik, bliver det tydeligt, at den eneste redningskrans, som Tichý har tænkt sig at kaste ud til sin svimle læser, den eneste narrative og tematiske afklaring, vi får at gribe fat i, er elendigheden selv. Som læser må man altså lære at nyde krusedullernes groteske abstraktmaleri. Man må hvile i elendigheden, leve med den, elske den betingelsesløst uden at forsøge at ændre den. For som det gælder for mange af bogens karakterer, er man nødt til at elske elendigheden, når den er det eneste, man har.

En anbefaling af rent faktisk at åbne bogen og kaste sig hovedkulds ud i "Elendighedens" syrede univers vil herved unægteligt klinge lidt som den fra en person,

der har løbet et maraton eller vinterbadet og ikke kan holde deres kæft omkring, at alle burde, ja absolut må, de mener bare *må* gøre dem kunsten efter. Måske blærer de sig. Måske har de et sadistisk behov for give smerten videre, så den synes mindre. Eller måske har de allerede glemt, hvor hård og modbydelig oplevelsen i virkeligheden var, fordi elendighedens sorte kul blev så rendyrket, at små, funklende diamanter af ekstatiske åbenbaring, reel indsigt og masochistisk nydelse sprang frem på frontallappen for at stå klarere tilbage i erindringen end noget andet. For Tichýs læsere gælder det sidste. I "Elendigheden" fortættes mørket momentvist til en mørk magi, der gør hele kraftanstrengelsen værd.

Forfatter: Andrzej Tichý

Titel: Elendigheden

Originaltitel: Eländet

Oversat af: Frederik Tøt Godsk

Sider: 155

Forlag: Basilisk

[Facebook < https://www.facebook.com/litteraturnu >](https://www.facebook.com/litteraturnu) / [Instagram < https://www.instagram.com/litteraturnu.dk />](https://www.instagram.com/litteraturnu.dk/)

Hjemmesiden er lavet i samarbejde med [Hilsen IT < https://hilsen.it />](https://hilsen.it/)